

KILÉNYI IRMA LEVELESLÁDÁJÁBÓL (II)

Közreadja és a jegyzeteket írta Valachi Anna

Kilényi Irma – Szabó Lőrincnek

Szeged, 1930. január 17.

Igen tisztelt Uram!

Nagy szívességre kérem Önt, legyen olyan kedves, nézzen utána, megkapta-e a Pesti Napló Juhász Gyula közlés céljából beküldött „A Rém” című versét, s ha igen, miért nem keríti sorját. Gyulát nagyon bántja, mert egyrészt azt képzeli, olyan rossz a vers, hogy nem lehet közölni, másrészt mert Szabó Lőrincnek van ajánlva, s Önnek akart örömet okozni vele. Tegnap már engem is megbántott, hogy talán be sem küldtem.

Azonkívül Szép Ernőnek küldtem Sétapálcám c. versét, szintén szeretné, ha valahol jönne, de ezt sem találta sehol. Ne haragudjon, hogy ilyesmivel fárasztom, de biztos tudom, hogy Gyuláért szívesen teszi.

Nem merem leírni, mert még önmagamnak is olyan hihetetlen, hogy már egészséges, vidám, közlékeny és a világon minden érdekli; csodálatos hatással volt rá természetesen a Baumgarten, szinte attól a perctől szemmel láthatólag lehetett követni a gyors javulást. „Higye el, ez így van: az első Baumgarten lesújtott, a második felemel” – mondta a minap is. Csak már legalább kiengednék az elmeklinikáról, de azt hiszem, annyira megszerették ott, hogy ragaszkodnak hozzá aztán is, hogy már egészséges. Mindenesetre szegénykém sokat humorizál afölött, hogy egy Baumgarten-díjas költő azt az elmekórházban veszi át! – Nem bánok én már semmit, csak hogy már itt tartunk, hogy a régi, drága Juhász Gyulát visszakaptuk; ezt a 10 hónapot még egyszer így végigélni már képtelen volnék.

Mindenesetre néha alkalmatlankodni fogok róla szóló híradással. Kedves Szabó Lőrincné sorait hálás, meleg érzéssel köszönöm. Oly jó, hogy segítenek Gyulát szeretni.

Hálás tisztelettel: Kilényi

Autográf levél. (MTA Kézirattár, MS 4682/260.)

Juhász Gyula SÉTAPÁLCÁM című verse a szegedi *Homokóra* 1930. január 7-i számában jelent meg, majd 1930. január 19-én az *Új Idők* is közölte. Később a FIATALOK, MÉG ITT VAGYOK című utolsó kötetébe is beválogatták a szegedi fiatalok, akik Juhász Gyula utolsó, de már nem önszántából közreadott kötetét összeállították, és 1934 végén a Magyar Téka kiadásában megjelentették.

Juhász Gyula 1930 januárjában másodízben is megkapta a Baumgarten-díjat édesanyja és Kilényi Irma közbenjárására. (Lásd: BABITS–JUHÁSZ–KOSZTOLÁNYI LEVELEZÉSE. Török Sophie gyűjtése alapján sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Belia György. Akadémiai Kiadó, 1959. 326–328.)

Lázár Miklós – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1930. július 17.

Kedves Irma,

szomorú levelét megkaptam, és sietek rá válaszolni.

Balla Jenő barátomtól értesültem Gyula állapotának újabb fordulásáról. Reméljük, hogy mint annyiszor, most is megbirkózik démonaival. Valami kitűnően képzett, szuggesztív hatású orvos kellene mellé, aki lelket, reményt, ambíciót, életkedvet önt belé.

Nagyon kérem Önt, kedves Irma, tudósítson rövidesen Gyula állapotáról, és ha most nem is ír a mi nagy költőnk, keresgéljen a ládafiában, hátha talál A Reggel számára való, nagyon régen kiadott vagy pedig kiadatlan prózát és verset.

Szívélyes üdvözlettel, igaz hívük:

Lázár Miklós

Géppel írt levél, *A Reggel* hivatalos levélpapírján, autográf aláírással. (Kilényi-gyűjtemény, 4/33.)

Kilényi Irma – Tessitori Nórának

Arad, 1930. július 27.

Kedves Nóra!

Nagyon sokat s nagyon melegen gondolkodok Reád, s ez adta a bátorságot, hogy emlékezve k. Nővéred címére, hozzá fordultam, hogy hová írhatok s írhatok-e Neked? Nem tudok felőled semmit, hol élsz, mit csinálsz, pedig tudom, Te nem felejtettél el bennünket, mert mi sokszor emlékezünk meg Rólad szegény Juhással, s hiszem, hogy ezt Te is megérezed.

Hidd el, nagyon érdekel a sorsod, s nagyon hiányzik baráti szíved melege ezekben a gyötrelmes időkben. Juhász már 18 hónap óta súlyos melancholiával ideggyógyintézetben, elmeklinikán él, semmit nem dolgozik, nem érdeklí semmi, csak a halálról beszél, arra vágyik, többször öngyilkossági kísérletet is követett el, hála Istennek, sikertelenül. Hogy mit szenved s vele mennyit szenvedek én, azt leírni nem lehet. Irtózatos lelkiismeret-furdalások üldözik éjjel-nappal, hogy ő maga rontotta el az életét. Sír és búcsúzik folyton, fél az emberektől, senkit a közelébe nem enged. Én megpróbálok minden erőmmel kiemelni ebből a depresszióból, de csak pillanatokra sikerül, s utána még rettenetesebben belemerül a megsemmisülés utáni vágyba. Nóra, annyi erőre volna szükségem – amennyit csak az Ő iránta érzett szeretetből meríthetek –, olyan nagy lelki erőre, hogy mellette állhassak, míg egy kicsit jobbra fordulna állapota. De fogytán van a bizalmam, most már én is pesszimiztikusan fogom fel a helyzetet.

Oly okos, oly intelligens, olyan józan, olyan kritikája van, hogy bámulatos, s bezárva csupa paralitikus, agybénulásos, hülye ember közé kétszeresen érzi betegsége súlyát. Egyedül még egy pszichoanalízis segíthetne, de ezt Ő is, családja is ellenzik.

Bizonyára olvassz itt-ott verseket Tőle, sajnos, mind régieket küldök be a lapoknak, hogy legalább a nevét el ne felejtés, hisz mi emberek oly hamar felejtünk! Már csak Szabó Lőrincz, Szép Ernő, Lázár Miklós érdeklődnek utána, a többiek, mintha nem is létezne, úgy viselkednek. Hogy fáj ez szegény, beteg, érzékeny lelkének! S fáj neki minden: a versei, amiket idéz folyton, a múltja, a szép ifjúsága, amit eltékozolt, az egész céltalan élete. Ő elvesztette Önmagát, s én elvesztettem vele minden értelmét, tartalmát,

napsugarát az életemnek. Vádolom magam, hogy ezt, ami bekövetkezett, nem tudtam megakadályozni, de hisz' jogom sem volt hozzá, beleavatkozni az ő sorsába.

Ó, ha tudnád, mily tehetetlen, mily gyöngé a szeretet, ha csak ennyit sem lehet általa segíteni!

Nóra, kedves, úgy megkönnyebbülök, ha Neked panaszkodom, pedig vigasztalni Te sem tudsz. Írj Magadról, szeretnék boldognak tudni, Tebenned is annyi boldogságvágy, annyi melegség, annyi tisztaság lakott, azért szerettelek. Szeresd Gyulát továbbra is a versek lelkén keresztül, szeretném összegyűjteni mind a sok szeretet-megnyilvánulást s azon felemelni Őt.

Most Aradon vagyok, de 3 nap múlva visszamegyek Szegedre, oda írj!

Sok meleg szeretettel:

Irma

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/13.)

Szép Ernőt Juhász Gyula lelki rokonának tekintette, s őt is megidézte *KÖLTŐI VERSENY* című paródiasorozatában (megjelent a *Délmagyarország* 1927. július 10-i számában, majd a *SZÖGEDI SZÍNHÁZ* című kötetében). A Siesta szanatórium betegeként *Jó szó* címmel verset is írt hozzá. (Megjelent *A Reggel* 1929. április 22-i számában.) Juhász gesztusának magyarázata: Szép Ernőnek ezzel a címmel jelent meg verseskötete 1928-ban. A költőtárs valószínűleg nem olvasta a neki ajánlott költeményt, de Kilényi Irmának 1929. december 28-án írt leveléből tudható: arra készült, hogy Szegeden meglátogatta a Siestából hazaengedett Juhász Gyulát. (JGYÖM, 3. 311.)

Szabó Lőrinc – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1930. december 22.

Kedves Asszonyom,

legyen olyan jó, juttassa el ezt a levelet Juhász Gyulához. Ha ő nem írhatna, írjon akkor maga valamit róla. Csak a maga címe van meg nálam. Nem haragszik, amiért fásasztom? Igaz üdvözlettel,

Szabó Lőrinc

Ha jobb, zárja le a Gyulának szóló levél borítékját.

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 5/14.)

Szabó Lőrinc Juhásznak írt levele nem maradt fenn a Kilényi-hagyatékban.

Kilényi Irma – Szabó Lőrincnek

Szeged, 1931. január 1.

Kedves Uram,

az ünnepeket Erdélyben töltöttem, s csak hazaérkezésem után találtam az Ön kedves sorait, melyeket nyomban továbbítottam Juhász Gyulának.

Június 16-ika óta ismét az itteni idegklinikán volt, végigpróbálták rajta az összes létező gyógy módokat, de állapotán mindez semmit nem változtatott. Így Édes Anyjával karácsony előtti szombatn hazavittük, de a depresszió otthon sem szűnt meg; ül egész nap, néz maga elé, nem bír embereket látni, nem érdekli semmi, éjjel gyötrő álmai vannak,

amelyek miatt egész nap kínzó agynyomása van, amint ő mondja. Viszont jó étvágygal eszik, dacára, hogy 9 hete nem volt a levegőn sem, s így elég jó testi állapotban van. Persze az irtózatos megsemmisülési vágy most is él benne, állandóan foglalkozik az öngyilkosság gondolatával, hisz' voltaképpen ezért kellett zárt intézetben tartani.

Rendkívül érzékeny és szinte betegesen hiú és egoista; orvosa mondta, hogy az efajta melankólikus beteg megszűnik szociális lény lenni. Semmi nem érdekli, csak az, hogy Róla mit mondanak, mit írnak, mikor és hol szavalják a verseit, s olyan féltékeny az újakra, a fiatalokra, Mécs Lászlóra és Illyés Gyulára, úgy, hogy én laikus ésszel úgy vélem, az egész bajt valahogy itt kellene megfogni, erről az oldalról, s nem az alkoholizmust és sexuális okokat kell a betegség kiváltóinak venni. Tudja, mit mondott nekem az ősszel? „Irigylem Ady Endrét, az legalább programszerűen tette tönkre az életét, de én még meghalni sem tudok, ahogy szeretnék!” Én igyekszem, ahol lehet, szavaltatni a verseit, régi, 17–18 év előtti szonettjeit küldözgetem be a lapoknak, (persze, senki nem sejtí, hogy nem újak) a „Széphalomban” Zolnai barátom sorra közli őket, de kezdek kifogyni ebből is, s Gyula egy év óta egy sort le nem írt, nem mintha nem tudna, de nem akar. Igen, ez a nem akarás, ezen hiúsul meg minden; „engem nem lehet ám meggyógyítani, mert én nem akarok meggyógyulni!” – ez az örökös, makacs mottója szégyenynek.

Az Ön levelét zsebre tette, nem olvasta el, éppen nagyon rossz órában volt akkor, sírva borult a díványra, hogy ő nem akarja az újévet megérni, majd ő segíteni fog magán addig s így, ebben a tónusban, úgy, hogy nem is tudom, örült-e vele? Mindenesetre nagyon kérem, ha ír még Neki, a lehetőség szerint pesszimiztikus hangnemben írjon, nem bírja el a más örömét; hogy más egészséges, az előtte főbenjáró bűn. Úgy-e, ez nagyon különös, de így van! Sajnos, ez alatt a két év alatt olyan jártasságra tettem szert a pszichiátriában, hogy mindent tisztán látok, mindent megértek, és mindent elfogadok. – Nagyon szeretném objektívebben megítélni Gyula kétségbeejtő sorsát, de vele kell szenvednem, s míg a Kálvária úton végigmentem az idegklinikára, mindig úgy éreztem, hogy soha találóbb nevet utcának még nem adtak, úgy vittem az én saját keresztemet az én külön Kálváriámon... Végtelen hálával gondolok Önre, hogy így segít Gyulát szeretni, de már látom, hogy még a szeretet is gyöngé, ha nem lehet vele Őt felemelni. Ha csak egyetlen pillanatot láttam volna, ami biztató reményt ébreszthetne, de soha-soha nem adatott ez meg. Aztán kétségbeejtő nézni az orvosai vergődését; hideg pakolás felváltva pszichoanalízissel, lázt előidéző oltások ópiumkúrával – s egy sem találja meg még a baj okát sem, nem hogy gyógyulást tudna adni. Úgy látszik, más, közönséges halandók melankóliájára van mód, csak a zsenit nem tudják talpra állítani. – Nem fog neheztelni, kedves jó Szabó Lőrinc, ezért a hosszadalmas írásért, de Gyula úgyszem fog írni, azt tudom (hiszen egészséges korában sem írt soha levelet), s azt is tudom, hogy érdekli az Ő sorsa.

Meglátogatták Karinthy és Hatvany Lajos egy ízben, az fájt neki nagyon; Tabéry Gézának örült, mert az a régi Váradra emlékeztette, s valahogy egy kissé nyugodtabb óráiban talált kimenni hozzá, elbeszélgetett vele, sőt megígérte, hogy elmegy Erdélybe. Istenem, heteken át a folyosóra nem megy ki, mert nem akar, s Ő Erdélybe készül... S most megint félek a Baumgartennel járó izgalmaktól, ez minden évben így van, ő nem érdemli meg, ő nem bírja elfogadni, míg más költők nyomorognak stb. stb., de ha nem kapná meg, ez végzetes volna rá nézve, azt tudom. –

Kérem, írjon máskor is Gyulának, s ha alkalma lesz rá egyszer, keresse fel Őt, hiszen nem vagyunk olyan messze Budapeستől. –

Bármikor a legnagyobb örömmel állok rendelkezésére, már csupán önzésből is, mert oly jó, ha van, akinek panaszkozhatunk. –

Kedves feleségét szeretettel köszöntve, maradok
hálás tisztelője

Kilényi Irma
Kárász u. 14. II. 8.

Autográf levél. (MTA Kézirattár, MS 4682/261, I–II.)

Mécs László (1895–1978) premontrei szerzetes, költő, könyvtáros.

Illyés Gyula (1902–1983) 1931-ben Baumgarten-díjat kapott. Juhász ugyanekkor harmadízben szerepelt a díjazottak között.

„*találóból nevet utcának még nem adtak*”: a szegedi idegklinikum a Kálvária út 52. szám alatt működött.

Karinthy Frigyes (1887–1938), akit régi barátság fűzött Juhász Gyulához, 1929 nyarán meglátogatta a beteg költőt a Siesta szanatóriumban. A *Pesti Napló* 1929. augusztus 4-i számában megjelent NÉHÁNY OKOS SZÓ EGY BOLONDDAL (MIUTÁN A JÓZANOKKAL NEM LEHET KOMOLYAN BESZÉLNI) című, humoreszknak beillő cikkében el is mesélte olvasóinak, hogyan próbálta lebeszélni az örülszerepről az elmebetegségéhez makacsul ragaszkodó költőt. Juhász a cikk olvastán megharagudott Karinthyra, aki, úgy érezte, írásával nevétségessé tette. Lehiggadván szelíd bosszút állt rajta: páratlan öniróniával, saját magát parodizálva idézte föl a szanatóriumi találkozás történetét, az ÍGY ÍRTOK TI stílusában. Haláláig ezáltal humoros formában élte ki: elképzelve, hogy Karinthy és Kosztolányi Dezső hogyan karikírozná őt a temetése után. A Móra Ferenc Múzeumban őrzött kézirat címe: ÍGY ÍRTOK TI RÓLAM. KARINTHY, KOSZTOLÁNYI. (Szövegét lásd: JGYÓM, 8. kötet, PRÓZAI ÍRÁSOK, 1927–1936. Sajtó alá rendezte: Ilia Mihály. Akadémiai Kiadó, 343–345., 481–482.) Feltételezhető, hogy Juhász közölni akarta a két önkarikatúrát a *Délmagyarországban*, a kéziraton ugyanis közös főcím – SZÖGEDI SZÍNHÁZ – alatt szerepelnek, de írása csak 1938. október 2-án jelent meg először a *Pesti Naplóban*. Ekkor már hármuk közül egyikük sem élt...

Hatvany Lajos (1880–1961), a *Nyugat* egyik alapítója. Juhász Gyulát a *Nyugat* szerkesztőségében ismerte meg futólag. Az okleveles tanárként tengődő költő 1911 augusztusában álláslehetőséget kért a sokféle kapcsolattal rendelkező Hatvanytól, aki azonban csupán korrepetitóri munkalehetőséget ígért neki, azt is bizonytalanul. (Lásd: HATVANY LAJOS LEVELEI. Válogatta, a szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: Hatvany Lajosné és Rozsics István. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985. 287–288.) – Az Ady-kultuszt lelkesen ápoló Juhász 1926 májusában, első bécsi utazása alkalmával találkozott ismét a bécsi emigrációban élő Hatvanyval, aki később az elmeklinikán is többször meglátogatta a költőt. (Lásd: Hatvany Lajos: HÁROM TALÁLKOZÁS. *Kortárs*, 1957. 10. sz. 110–111. Újraközölve: JGYE, 436–437.)

Kilényi Irma – Juhász Gyulának

Szeged, 1931. április 2.

Drága Juhász Gyula!

Elküldöm itt Magának ma is, mint minden április harmadikán minden őszi jókívánságomat, igaz baráti szeretetemet, lelkem minden melegét, s ma is, mint minden nap a Maga mielőbbi gyógyulásáért könyörgök az Istenhez.

Én oly erősen hiszek: én hiszek a csodákban is, és várom a csodát; nem szűnök meg remélni, hogy nagyon közel van az a várva várt idő, mikor megint visszatér közénk, eljön az a gyönyörű nap, mely megvált bennünket ettől a nagy szomorúságtól és fájdalomtól, amelyben most élünk. – Drága jó Juhász Gyula, én mindig ott vagyok gondolatban Maga mellett, vigasztalom, bátorítom, felemelem Magát; nem bírok más verset

hallani, csak a Magáéit olvasom szüntelen, sokszor azt kívánom, soha többé ne írjon senki verset, ha Maga nem ír már.

Oly különös mindez, ez a sok szimbólum, nézze: a születésnapja Nagypénteken van, s az utcát, ami Magához vezet, Kálvária utcának hívják, s annyi minden más...

Köszönöm Magának mindazt a sok szépséget, jószágot, örömet, ami a Maga életéből felém sugárzott. Már csak ezért meg kell, hogy áldja az Ég, s visszaadja az egészségét. Olyan jó hírt hallottam, amit édes Anyja közölni fog Magával a Maga állapotára vonatkozólag.

Higgyen és bízson erősen, drága Barátom, oly szép lesz még az élet, s annyi örömet tartogat még a számára.

Sok-sok meleg szeretettel, hálával
öreg, örök titkára:

Kilényi

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/12.)

Kilényi Irma – Tessitori Nórának

Szeged, 1931. augusztus 23.

Kedves Nóra!

Megbízatosodnak eleget téve, elvittem Juhász Gyulának leveled, de sajnos, ő olyan állapotban van, hogy nem válaszolhat reá. Két és fél év óta pár napi megszakítással a pesti és a szegedi idegklinikán él, most átépítik az intézetet, így két hétre hazaküldték, édes Anyjánál (Fodor u. 6.) lakik. Melankóliája változatlan, soha egy napra sem szűnt meg vagy hagyott alább, semmi életigenlés, akarat, törekvés, terv nincs benne, teljes apathiában él egyik napról a másikra, szenved annyit, mint a mártírok, mint Krisztus a kereszten, ilyen gyötrelmes életet ember még nem élt talán. S nincs szabadulás, nincs kiút belőle, nincs orvos, aki gyógyítani tudná, mert ő maga gondosan őrzi lelkének szörnyű sebeit, s így még a pszichoanalízis is zárt kapukra talált. Drága Nórám, ezt a sok szenvedést látni és nem segíthetni, ez az örületbe viszi az embert, hidd el! Látni azt, hogy amiért éltem, hogy Őt magasra felelmem az emberek fölé, hogy lássák, íme, a drága, nagy Poéta, ezt szeressétek, ennek a kincseit gyűjtsétek, ilyen érték, ekkora Szellem él közöttetek, fogadjátok be Őt mind, kikben lélek lakik, minden romba dőlt, összeomlott, s én itt állok egyedül, tehetetlenül, vádolva magamat, hogy nem voltam elég erős, vagy nem követtem el mindent, hogy ettől a katasztrófától megóvjam. Elbűjlik az emberek elől, nem enged magához senkit, szégyelli is állapotát, s fáj neki minden és mindenki, ami a múltját hozza elé. Engem is csak azért enged maga elé, mert én ismerem őt egyedül, úgymond, s tudom, hogy ő ki volt. Nem ír, nem olvas semmit, nem érdeklí a világon semmi, csak a betegsége, erről beszél folyton, s hogy milyen nagyon szeretne meghalni. Leveledet eltette a könyvszekrényébe, de nem olvasta el, én könyörgöttem neki, mert reméltem, hogy jó hatással lesz reá, ha látja, hogy nem felejtik el s hogy szeretik, de nem bírta akkor vasárnap reggel elolvasni, olyan rossz hangulatban ébredt, mondta az édes Anyja is.

Én boldogan olvastam, hogy Te ismét és megint a régi ember vagy, egészséges, nemes, nagy és jó, mert megvallom, nagyon fáj a szívem, hogy csalódtam, hogy oly hosszú ideig nem tudtam, hogy gondolsz-e Juhász Gyulára, szereted-e még, olvasod-e, érdekel-e még? S most kétszeres örömmel találalak meg újra, de most erősen szorítlak magamhoz,

s nem akarlak elveszíteni, oly nagyon szükségem van a Te együttérzésedre, drága, lelkes, meleg baráti szívedre! Örülök, hogy Itáliába készülsz, álmaim országába, két ízben utaztam be, s ha boldog akarok lenni, odagondolok, s éjjel mindig Firenzében élek álmomban. Volt egy tervem, egy gyönyörű fantazmagóriám, ha Gyula egészséges lesz, őt egyszer oda elvinni s mindent megmutatni, amit ő verseiben annyszor megénekelt, Giottót és Giorgionét, Dantét és Fra Angelicót és Szt. Ferencet testvéreivel, a galambokkal és virágokkal – nem jutunk mi el soha már oda...

Írj, ha érdekel a sorsunk, én szeretettel ápolom a Te emlékedet, s nagyon-nagyon büszke vagyok Reád. Pesti fellépésedről sokat és kimerítően írnék, ha lehet, felutazom akkor.

Sok meleg kézszerítással
igaz barátod:

Kilényi Irma

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/13.)

Giotto di Bondone (1267–1339) „jó utódát” Gulácsy Lajosban, a „csodálatos, szent, tiszta művész”-ben látta meg Juhász. (GULÁCSY LAJOSHOZ. *Magyarság*, 1922. augusztus 20.)

Juhász Gyula GIORGIONE című verse először a *Nyugat* 1909. január 16-i számában jelent meg.

Dante Alighieri emléke előtt tisztelve, Juhász Gyula 1898-ban – tizenöt éves korában! – megpróbálkozott az ötszáz éve elhunyt költő művének újraalkotásával, MODERN „DIVINA COMMEDIA” címen. Eposzát a saját nevére, valamint – zárójelbe téve – *Dantefy Gyula* néven jegyezte. Egy évvel később önkritikusan átértékelte művét, s a kézirat jobb lapszélére odaírta: „gyerekség az egész! *Rossz, Juhász 1899.*” (JGYÖM, I. VERSEK, 1898–1911. Sajtó alá rendezte Ilia Mihály és Péter László. Akadémiai Kiadó, 1963. 13–16., 362.) – Dante később is költői példát adott számára, amikor az immár örökre elérhetetlen (halott) Beatricét sirató szonettek mintájára maga is örökre megközelíthetetlen – csak emlékeiben eleven – lényként ábrázolta és szólongatta múzsáját: Sárvári Annát. A szemléleti modellt és az azonosulási szándékot jelzi, hogy Juhász DANTE BEATRICÉJA című versét – melyet először a *Nyugat* adott közre 1909. június 16-i számában – a KÉSŐ SZÜRET című kötetében már ÖRÖK BEATRICÉNK címmel látta el. (Lásd: JGYÖM, I. 220–221., 471.)

Tessitori Nóra első budapesti előadójátékát 1939. március 14-én tartotta a Zeneakadémia nagyszínházban, ahol többek között Ady, Babits, Juhász, Kosztolányi, Illyés és Szabó Lőrinc verseit tűzte műsorára. A művésznő ezt követően fölkereste a lakásán a már nagybeteg *Babits Mihályt*, akivel 1918 óta nem találkozott, s elszavalta neki A KÖNNYTELENEK KÖNNYEI, a HÚSVÉT ELŐTT, a FREE TRADE és a SZERELMES VERS című költeményeit, amelyeket műsorára tűzött. (In: TESSITORI NÓRA MŰVÉSZETE. CIKKEK, VERSEK, EMLÉKEZÉSEK, LEVELEK. Bevezette és sajtó alá rendezte Marosi Ildikó. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1986. 62.)

Kilényi Irma – Tessitori Nórának

Szeged, 1931. december 8.

Kedves Nóra!

Sajnálattal értesültem lapodból, hogy levelem majdnem fél év múlva kaptad kézhez, így igazán nem is tudom, írjak-e Neked, ha bizonytalan, hogy megkapod-e? Pedig annyszor szeretnék legalább így levélileg a közeledben lenni, annyi mindent könnyebb volna elviselni, ha megosztoznál velem sok fájdalmas, kétségbeesett gondolatomban, érzésemben. Így messziről ragadom meg a kezéd, s kérlek, segíts nekem meggyógyítani ezt a drága, beteg lelket, mert hiszen itt csak a lélek beteg, az szenved mondhatatlanul, az gyöttri magát a kínok kínjával, s nincs rá orvosság, csak a szeretet ereje! – Te balga, jóságos szívű barátom, aki azt írod, hogy én kell, hogy Őt meggyógyítsam: ha

volna sejtelned róla, hogy én már az elképzelhető legnagyobb áldozatot is meghoznám érte, ha tudnám, hogy Ő egészséges lesz, hogy az életemet örömet adnám, ha a régi Juhász Gyulát adhatnám vissza ezzel azoknak, akik őt szeretik – akkor nem írtad volna ezt nekem. Nagy dolgok vannak itt, amikről nem tudunk, sem Ő, sem mi, sem az orvosok; hisz ha tudnánk, már segítettünk volna. – Három éve lesz januárban ennek a rémületes bajnak, ami ránk szakadt, s nem mondhatom, hogy a legcsekélyebb javulás volna; a búskomorságához oly szívósan ragaszkodik, oly makacsul dédelgeti a betegségét, hogy ez ejt engem legjobban kétségbe, hogy Ő maga nem akar meggyógyulni. Irtózik az emberektől, fáj minden és mindenki, ami régi életének emlékét idézi fel, nem bírja látni, hallani a verseit, szimbólumot lát mindenben; már remeg a szívem, ha a közelgő karácsonyra gondolok, ilyenkor szenved legjobban, mert minden elmúlt boldog karácsonyokat idéz fel, s siratja őket, siratja önmagát.

Hogy örülne-e, ha Te neki verseket szavalnál – erre nem tudok válaszolni. Oly kiszámíthatatlan a kedélyállapota, hogy ezt előre nem lehet tudni nála. Pl. panaszlik, hogy mindenki elfelejti, barátai meg sem emlékeznek róla, ő már halott stb., s akkor lejön Kosztolányi vagy Karinthy, Babits, Hatvany Lajos – s nem engedi be magához őket, nem kívánja látni régi embereit. Szegény édes Anyja annyit szégyenkezik, mert mindenkit el kell utasítania.

Drága Nórám, ígért hosszú leveled nagyon várom, írj benne Magadról, életről, terveidről is, hidd el, hogy érdekel. – Karácsonykor Pesten leszek húgomnál, de természetesen mint 15 év óta mindig, Gyula számára elküldöm a feldíszített karácsonyfát, annak nem szabad hiányoznia, még ha nem tudom, mi is történne velem. Igaz, hogy most már szivar és cigaretta nem lesz rajta, csak csillogó édesség, mert erről is leszokott. – Ha pontos címet írnál, hogy hol leszel karácsonykor, addig írnék még, de nagyon kérek, küldj addig egy kis erdélyi fenyőágacskat Gyulának, pár sorral, amit én az ő fájára aggatok fel, jó? Ennek örülni fog, ha nem is mutatja, de én tudom. – Már annyiszor ígérted, hogy találkozunk, hogy jössz Szegedre, s nem lett belőle semmi, hogy már nem is remélek!

Sok szeretettel ölel:

Irma

Autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/13.)

Lázár Miklós – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1932. augusztus 17.

Kedves Irma!

A levelét kedden reggel hozta a postás, és így sajnálatomra Juhász Gyula cikke a következő hétre marad.

Természetesen Juhász Gyula minden cikkét, versét honorálni kívánom. Hiszen annak idején a kiadóhivatal küldött is 100.– pengőt a versek közléséért. Most majd minden megjelenés után rendszeresen utaljuk a honoráriumot.

Szívélyes üdvözléssel:

Lázár Miklós
főszerkesztő

Géppel írt levél, *A Reggel* nyomtatott levélpapírján, autográf aláírással. (Kilényi-gyűjtemény, 4/33.)

Özv. Kosztolányi Dezsőné – Kilényi Irmának

Budapest, 1937. február 22.

Igen tisztelt, kedves kisasszony, bocsásson meg, hogy ismeretlenül zavarom. Egy fiatalembertől hallottam, hogy boldogult férjemnek Juhász Gyulához írt levelei önnél vannak. Nagyon lekötelezne, ha a levelek másolatát, esetleg gépírt példányát hozzám juttatná. Mondanom sem kell, hogy férjemnek minden írott sora érdekel és közel van szívemhez. Nagyon örülnék, ha megkaphatnám a levelek másolatát. Cserébe szívesen elküldöm Juhász Gyula nálam levő leveleinek a másolatát, melyeket férjemhez írt.

Mégegyszer bocsánatát kérem és szívességét előre is hálásan köszönöm híve ismeretlenül is:

Géppel írt levél indigós másolata, amelyről lemaradt a valószínűleg autográf aláírás. (Kilényi-gyűjtemény, 4/2.)

Kosztolányi Dezsőné szül. Harmos Ilona (1885–1967): színésznő, író. (Lásd: Borgos Anna: PORTRÉK A MÁSIKRÓL. ALKOTÓNŐK ÉS ALKOTÓTÁRSOK A MŰLT SZÁZADELŐN. Noran, 2007.)

Kilényi Irma – Kosztolányi Dezsőnének

Szeged, 1937. március 4.

Igen tisztelt Nagyságos Asszonyom!

A telepátia különös bizonyítéka az Ön levele: drága Kosztolányi Dezső halála óta állandóan foglalkoztam a gondolattal, hogy a nálam lévő ifjúkori leveleit Önnek elküldöm, valahogy úgy éreztem, hogy ezek már csak Önt illetik, s bármilyen nagy kincsnek tekintem is azokat, a legjobb helyen mégis Önnél vannak...

Egy dobozban becsomagolva, megcímezve vannak, s már levelet is írtam mellé, de most egy sajnálatos körülmény folytán mégsem küldhetem el.

Juhász Gyulának legjobb barátja, 18 éve titkára s a „Juhász Múzeum őre” vagyok (mint Ő tréfásan nevezett), s így minden ifjúkori írása, levele nálam van, s én azt hittem, hogy azokkal szabadon rendelkezem. De hozzátartozói nem adták beleegyezésüket, hogy Kosztolányi írásait elküldjem, egyrészt nem merik szegény Gyulát ezzel felizgatni, másrészt tiltakoznak azoknak esetleges közlése ellen. Így arra kell kérnem, Asszonyom, legyen olyan szíves, s lemásolás után küldje vissza a leveleket, s semmi esetre ne engedje leköszölni azokat.

Én rendkívül elfoglalt ember vagyok, s nem tudok időt szakítani a másolásra, ezért küldöm az eredetieket.

Szíves elnézését kérem, amiért így megvárakoztattam, de minden nap vártam Juhász néni válaszát, de hiába. Majd Gyula orvosa fogja az ő beleegyezését kérni, családjával hosszú hónapok óta nem beszél; szegény Kosztolányi halála döbbenetes hatással volt súlyos melankóliájára, nem akart többé enni, azzal büntette magát, amiért Ő még él, s Kosztolányi nincs többé, akit végtelen szeretettel vett körül mindig, s akit a legnagyobb-nak tartott költőtársai közül...

Gépírásos levél, búcsúszavak és aláírás nélkül – föltehetően a folytatás elveszett. (MTA Kézirattár, MS 4635/217.)

Kosztolányi Dezsőt Juhász Gyula legközelebbi költőbarátjának nevezte, akivel a Négyesy-seminárium titkáráként, a budapesti egyetem hallgatójaként ismerkedett meg a századelőn, akár csak Babits Mihállyal. A három költő élete végéig számon tartotta egymást, s a földrajzi távolság miatt főleg levelekben ápolták egymással a barátságot. (Lásd: BABITS–JUHÁSZ–KOSZTOLÁNYI LEVELEZÉSE.)

„hozzátartozói nem adták beleegyezésüket”: Juhász Gyula családtagjai nyilván nem kívántak összetűközésbe kerülni a költővel, akinek még nem említették meg a témát, s a magánjellegű levelek tartalmát sem kívánták nyilvánosságra hozni.

„*Gyula orvosa*”: Juhász Gyulát a szegedi idegklinikán dr. Miskolczy Dezső (1894–1978) professzor kezelte, aki a költő halála után a sajtónak is nyilatkozott páciense betegségéről, sőt, a boncolás után formalinban konzervált agyvelejeének különösen barázdált szerkezetéről is tájékoztatta a rendkívüli képességek fészkére kíváncsi, szenzációéhes nyilvánosságot a *Magyar Nemzet* 1940. április 7-i számában. (Újraközölve: Magyar László: AZ ORVOSA BESZÉL. JGYE, 543–547.) Később maga is közreadta patográfiáját a költőről. Lásd: Prof. Dr. Miskolczy Dezső: JUHÁSZ GYULA BETEGSÉGE ÉS HALÁLA. *Ponticulus hungaricus*, XII. évfolyam, 7–8. szám, 2008. július–augusztus. URL: http://members.űf.hu/visontay/ponticulus/rovatok/limes/juhasz_gy.html.

Özv. Kosztolányi Dezsőné – Kilényi Irmának

Budapest, 1937. november 8.

Kedves Kilényi Irma,

nagy munkában voltam mostanáig, ezért halogattam még ennek a pár sornak a megírását is. A leveleket, amelyeket utóbb küldött, csak most köszönöm meg Önnek. Igazán megható az a szeretet és érdeklődés, amellyel ön szegény Juhász Gyula iránt és közvetve szegény, megboldogult uram iránt érez. Ismételten kérem, ha Budapestre jön, keressen föl, hogy beszélgethessünk róluk.

Viszontlátásig üdvözlö

igaz híve:
Kosztolányiné

Rózsaszínű levélpapíron, lila tintával írt autográf levél. (Kilényi-gyűjtemény, 4/23.)

Kilényi Irma – Kosztolányi Dezsőnének

Szeged, 1937. november 15.

Igen tisztelt Nagyságos Asszonyom!

Kedves, jó Kosztolányiné!

Szíves sorai igen jólestek, s engedje meg, hogy válaszoljak rájuk akkor is, ha Ön nem is kér vagy kérdez semmit, amire választ várhatna. –

Ön különösnek s „meghatónak” tartja a szeretetet és érdeklődést, melyet Juhász Gyula iránt, s mint Ön írja, „közvetve” Kosztolányi Dezső iránt érzek. Kedves Asszonyom, ebben a „közvetett” szeretetben, rajongásban, lelkesedésben Ön téved, mert egész életemet a költészet, a versek szeretetében éltem le, ebben nevelkedtem, ez szépítette meg munkás napjaimat, ez adott erőt sok-sok fájdalom, kétség, bánat elviseléséhez. Fiatal leánykorom óta ünnepnapom volt, ha egy-egy új Kosztolányi-verset találtam, az intézetben, ahol nevelkedtem, boldog örömmel lobogtattunk egymásnak Kosztolányi-sorokat, amik véletlenül betévedtek egy-egy újsággal, folyton idéztük a „Kisgyermek

panaszait”, a Verhaaren-fordításokat imádtuk, s én hamarabb ismertem Kosztolányi Dezsőt, mint Juhász Gyulát, így tehát a szeretet nem „közvetett” volt... Addig is, míg személyesen is alkalmam lesz Önnel sokat-sokat mesélni Róluk, elmondom, hogyan „ismertem” Kosztolányi Dezsőt.

16 éves koromban Budapesten az Országos Magyar Nőnevelő Intézetben legjobb barátnőm volt Szondy Irén, ki negyedmagammal szintén Aradról, tehát „vidékről” került az intézetbe. Bátyja ugyanakkor bölcsész volt az egyetemen, s igen jó barátságban volt szegény Brenner Józseffel s Kosztolányival is, ki szintén az egyetemre járt akkor. Szondy Gyurka súlyos idegbajt kapott, mert lakótársa öngyilkos lett (felakasztva találta őt az ágya feletti szegen), s ekkor megengedte az igazgatónőnk, hogy egy bentlakó nevelőnő kíséretében meglátogathatja Irén kétségbeesett bátyját. Nála töltött egy délutánt, s mikor hazajött este, hogy Kosztolányi Dezső is ott volt Gyurkát meglátogatni, s őrá azt mondta, hogy „nagyon vidékies a járása!” Persze mindnyájan meg voltunk sértve ezért a kritikáért, lévén mi is „vidékiek”, s attól fogva folyton figyeltük a pesti lányok járását, s próbáltuk utánozni, nehogy észrevegyék rajtunk, hogy nem vagyunk „igazi” fővárosi hölgyek! Ó boldog ifjúság, mikor még ezek és ilyenek voltak a gondjaink!

Évek múlva aztán, a háború második évében Szegeden volt leánynevelő intézetem, s akkor ismertem meg drága Barátomat, ki valóságos irodalmi szalont teremtett nálunk, minden vasárnap elhozta nemcsak az összes szegedi költőket, írókat, művészeket, de ha Pestről bárki meglátogatta, egyenesen hozzánk hozta. Itt aztán sokat beszélünk Kosztolányi Dezsőről, Gyula elmondta a régi, boldog lázban töltött ifjúságuk történetét, s tudom, nagyon meghatott szívvel gondolok rá, hogy összes barátai közt Kosztolányit szerette legjobban. Ő volt az egyetlen, akitől nem „félt”, akire nem volt „féltékeny”, mert lelkéből szerette, mert Ő állt hozzá legközelebb. Mily sokat beszélhetnék Önnek Róluk, most már nincs számomra más téma úgysem, s csak azokat az embereket szeretem, akikkel Róla lehet beszélni... Nagyon szomorú, nagyon fáradt ember vagyok most, de az emlékeim annyi erőt adnak a sivár, vigasztalan napok elviseléséhez, s az Ő irodalmi hagyatékának rendezése feledteti kissé, hogy már nem vagyok a „titkár úr” (tréfásan így titulált mindig szegénykém), s hogy többé nem lesznek új Juhász-sonettek, amik annyi örömet hoztak az életembe... Asszonyom, én is mindent elvesztettem, ami cél, értelem, öröm, szépség volt az életben, de mindig hálát adok az Istennek, hogy Ő volt, hogy élt, és én 18 évig mellette élhettem a leggyönyörűbb barátság boldog harmóniájában, ami csak keveseknek jut gazdag sorsajándékkul.

Ez a költői kapcsolat, ez a nem földi együttélés nem tartozik az irodalomtörténetre, hisz ezt senki soha nem tudta, mert ezt senki meg nem érthette. Mindig úgy éreztem, hogy valami missiót kell teljesítenem, valami csodálatos küldetés van rám kiróva, hogy Juhász Gyula költészetét mindenkivel megismertessem, hogy az Ő útjából elsimítsak minden akadályt, ami az ő kincses forrásának útját szeghetné, hogy nagy-nagy szeretettel, gyöngédséggel elúzzem közeléből a szörnyű Rémet, ami állandóan fenyegette, éjjelét-nappalát megrontotta, a rettegést a Haláltól, az örületől, döbbenetes félelmét az öngyilkosságtól. Hogy szeretett élni! Soha, soha még így ember nem szeretett élni, mint Ő, csak nem tudott! Úgy látszik, mégsem volt elég erős a szeretetem ahhoz, hogy megbirkózzék a Halállal, hogy megmentse őt a rettenetes Végtől. – Ott voltam azon az utolsó áprilisi estén, 8 óra felé, amikor a halálos két Veronált bevette. Kint beszélgettünk öreg Juhász nénival a folyosón, s kérdeztem, Gyula most mit csinál? „Most beveszi az altatóporokat”, mondta édes Anyja s [„]aztán lefekszik.” Én döbbenetesen hör-

dültem fel erre: „Minek adnak Neki altatót, hisz tavaly májusban már megmérgezte magát vele, nem félnek?” – „Ó olyan kis adagot kap – feleli Juhász néni –, hogy éppen csak szuggerálja magának, hogy altatót szed, mert anélkül aztán nem akar aludni.” S a legyöngült szív már két Veronától is örökre elaludt... Ha akkor berohantam volna Hozzá, talán megmenthetem volna az Életnek, a szenvedésnek, a gyötremnek, s talán még ma is itt vergődne a klinikai ágyakon, nem beszélne senkihez hónapokig, csak állna s nézne könnyes szemekkel, leszegett fejjel maga elé, mint élt 8 hosszú évig; meggyógyítani akkor sem tudta volna senki betegségét, amelynek a melankólia csak szimptomája, velejárója volt. De a végső elszánást az öngyilkossághoz szegény Kosztolányi halála erősítette lelkében, ezt tudom. Kimondhatatlanul szenvedett barátja elvesztésén, s sokáig nem akart enni, „nem érdemes tovább élni, ha Kosztolányi nincs többé...” Falta az újságokat, amik Róla hoztak hírt, a „Nyugat” Kosztolányi-számát elvittem, az utolsó betűig kiolvasta rögtön, pedig akkor már semmit sem olvasott. –

Majd egyszer vagy megírom, vagy elmesélem a Rilke „Breviárium”-fordításának történetét, amiről soha senki nem tudott, csak én, Kosztolányinak sem mondta meg. –

Ó, most döbbenek rá, hogy mily hosszan, mily szomorú dolgokról írok, s csak írok, kérem, ne vegye zokon ezt a magamról való megfélekedést, nem szoktam pedig tolokodó lenni, s most pirulva veszem észre, hogy levéllel is lehet tolokodni. – Valahogy oly jólestek sorai, valahogy rokon szív melegét éreztem ki belőlük, s ma erre olyan nagyon szomjazom. –

Bocsásson meg, kedves, jó Asszonyom, s próbáljon magyarázatot találni nem egészen normális idegállapotomban. Halottak napja s utána az első november 3-iki évforduló nagyon megviseltek. Úgy szerettem volna Gyula sírjáról egy szál virágot küldeni szegény Barátja sírjára, de féltém, hogy Önnek ez nem esik jól!

Amint Pestre kerülök, mindenesetre felkeresem, addig is hálás tisztelettel köszönti híve:

Kilényi Irma

Gépirásos levél. (MTA Kézirattár, MS 4635/219.)

Kosztolányi Dezső A SZEGÉNY KISGYERMEK PANASZAI című versciklusa 1910-ben jelent meg először.

Az Amizoni Országos Magyar Nőnevelő Intézetet 1908-ban alapították Amizoni Károly vaskereskedő 1877-ben tett alapítványából, polgári vagy középiskolát végzett lányok részére. A tanulók hároméves bentlakásos háztartási és gazdasági irányú tanfolyamon vettek részt, melynek keretében idegen nyelvet és zenét is oktattak.

Dr. Brenner József (1888–1919) ideg orvos, Csáth Géza néven ismert író, akinek alkotóerejét és elméjét aláasta drogfüggősége. Feleség- és öngyilkossága után unokabátyja, Kosztolányi Dezső nekrológiát a *Nyugat* 1919. decemberi, 16–17-i számában közölte, CSÁTH GÉZA BETEGSÉGÉRŐL ÉS HALÁLÁRÓL címmel. Juhász Gyula Csáth-megemlékezése a *Délmagyarország* 1919. október 4-i számában jelent meg. (JGYÖM, 6. PRÓZAI ÍRÁSOK, 1918–1922. Sajtó alá rendezte Grezsa Ferenc. Akadémiai Kiadó, 1969. 246–247.)

Szondy György (1889–1961) író, irodalomtörténész. 1913-tól Nagyenyeden, Győrben és Debrecenben tanított, gyermekkönyveket, ifjúsági regényeket publikált.

„*drága Barátomat*”: Juhász Gyulát.

„*a Rilke »Breviárium«-fordításának története*”: Juhász Gyula – két hónappal tanári vizsgája előtt – 1906. április 1-jén tette közzé Rainer Maria Rilke VIGILIA című versének fordítását, MODERN NÉMET LÍRA főcímmel a *Szeged és Vidéke* hasábjain. (Szövegét lásd: JGYÖM, 3. 249.) – Kosztolányi 1909. február 8-án Babbitshoz írt levelének utóiratában megemlíti: „*Most Rainer Maria Rilkeről írok tanulmányt a Nyugatnak. Ismered-e? Engem minden lírikus közül legjobban érdekel. Neked is új szenzá-*

ciókat hozna. Olvasd.” (BABITS–JUHÁSZ–KOSZTOLÁNYI LEVELEZÉSE, 189.) Írását, RILKE címmel, a *Nyugat* 1909. szeptember 16-án megjelent 18. száma közölte. (1909. II. 301–303.) Vö. László Erika: KOSZTOLÁNYI DEZSŐ RILKE-FORDÍTÁSAI. *Irodalmi Szemle*, 2008. június 7. URL: <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2008/2008-junius/270>.

„az első november 3-iki évforduló”: halottak napja.

Juhász Gyula „szegény Barátja”: Kosztolányi Dezső.

Ignotus Pál – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1938. február 2.

Igen tisztelt Asszonyom!

Ignotus Pál betegsége miatt megkért, hogy addig is, amíg ő nem jut hozzá, levelére én reflektáljak. Arra, hogy kapott volna dokumentumokat, nem emlékszik, de erről majd Szegeden beszélgethetnek. Kéri Önt, okvetlenül jelentkezék majd, mert hiszen nem ismeri. Nagyon örülünk, hogy vannak dokumentumai József Attilára vonatkozólag, s ezekről is majd alkalmunk lesz beszélgetni. Hálásan köszönjük ajánlatát, hogy az est körül segítségünkre lenne. Nagyon kérjük, szíveskedjék felkeresni Vér György barátunkat, aki az estet rendezi. Szükségünk volna nagyon valakire, aki az est szünetében a József Attila-émlékszámot, a régi Szép Szókat és a Szép Szó íróinak műveit árusítaná és propagálná, valamint előfizetőket gyűjtene. Nem is mondhatom, mennyire hálásak lennénk, ha ebben a kérdésben sürgősen tanácsot tudna adni.

A viszontlátásig kezeit csókolja

Ignotus Pál

Géppel írt levél, a *Szép Szó* levélpapírján, Ignotus Pál autográf aláírásával. (Kilényi-gyűjtemény, 5/24.) – Ignotus Pál valószínűleg előre aláírta a levelet, amely fölél titkára az ő üzenetét gépelte.

„kapott volna dokumentumokat”: Kilényi Irma minden bizonnyal az 1929-ben Ignotus Pál rendelkezésére bocsátott cikkeket szerette volna visszakapni, amelyek alapján az *Esti Kurír* interjúja készült, hiszen ekkor már a Juhász Gyula Múzeum létrehozását tekintette élete legfontosabb céljának.

„majd Szegeden beszélgethetnek”: a *Szép Szó* szerkesztőségének tagjai 1938 kora tavaszán Szegeden és Makón „vendégszerepeltek”. A *Délmagyarország* 1938. február 8-án megjelent tudósítása szerint a lap munkatársai vasárnap délután Makón, a Korona Szállóban irodalmi előadást rendeztek József Attila emlékére. A cikkíró kiemelte, hogy „külön meglepetése volt az emlékünnepelelynek a költő nővére, József Lala által a megértés és együttérzés könnyfátyolos hangján előadott három József Attilavers”. – *József Lala: József Jolán* (1899–1950), a költő nővére, első életrajzírója. Nagy sikerű könyvét JÓZSEF ATTILA ÉLETE címmel Cserépfalvi Imre (1900–1991) az 1940. évi könyvnapra jelentette meg, mint a városi szociográfia megrendítő alkotását.

„dokumentumai József Attilára vonatkozólag”: Kilényi Irma minden bizonnyal József Attila Juhásznak írt verseit, leveleit és dedikált kötetait ajánlotta fel a *Szép Szó* szerkesztőinek.

Vér György (1904–1943): az *Est-lapok*, majd a *Délmagyarország* és a *Szeged* munkatársa. Közeli kapcsolatot ápolott Móra Ferencel és Juhász Gyulával: számos interjút, tudósítást írt róluk. (Lásd: V. Gy.: A NÉMA KÖLTŐ. CIKKEK, RIPORTOK JUHÁSZ GYULÁRÓL. Sajtó alá rendezte Lengyel András. A bevezetőt írta Apró Ferenc. Grafika: Somoskői Erika. Szeged, 1983.)

Fejtő Ferenc – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1938. február 16.

Kedves Irma!

Ignotus Pál nevében s valamennyiünk nevében én felelek kedves soraira. Igazán meg-
hat s boldogsággal tölt el, hogy szerény fellépésünkkel Magának és talán másoknak is
örömet okoztunk. Ami Juhász Gyulát illeti, az ő versei és emléke valamennyiünkben
élnek s a Szép Szó kötelességének fogja tekinteni az ő emlékét ápolni. Otléttünk alatt
már meg is egyeztünk ottani ifjú barátainkkal, s nagyon kérem, legyen Maga is segít-
ségünkre, hogy emlékét méltóként megünnepeljük. Ez alkalommal a kapott fényképet
is sokszorosítanánk a lapban, szeretnők meg nem jelent, hátrahagyott írásából, leveleiből
néhányat leközoelni, továbbá róla szóló tanulmányokat. Remélem, erre mihamarabb sor
kerülhet. A fiúk nevében és a magaméban még egyszer köszönöm segítségét, kedves-
ségét, s kezét csókolja

Fejtő Ferenc

Géppel írt levél a *Szép Szó* hivatalos levélpapírján, autográf aláírással. (Kilényi-gyűjtemény,
2/65.)

Fejtő Ferenc (1909–2008) József Attila barátja és egyik első méltatója. A *Szép Szó* tervezett Juhász
Gyula-emlékszáma nem jelenhetett meg, mert nem sokkal a pesti folyóirat szegedi és makói
előadókörútja után Fejtő Ferencnek – MAKÓI BESZÉLGETÉS című cikke miatt, amely 1938. február
13-án jelent meg a *Népszavában* – emigrálnia kellett. A kormány németbarát politikáját bíráló
írásában ugyanis azt állította, hogy a magyar „*parasztság jobban ellenáll a náci demagógiának, mint
a középosztály*”.

Kilényi Irma – Dutka Ákosnak

Szeged, 1938. április 1.

Kedves Dutkáék!

Sietek válaszolni a kérdésre, hát persze, hogy megtartja a Bethlen Gábor-kör a Juhász-
emlékestet, itt küldök egy meghívót is, amin már régen ki van nyomtatva s szétküldve
Dutka Ákos szereplése, csak úgy látszik, erről Dutka Ákost magát elfelejtették értesít-
teni a fiúk. Nagyon bosszant ez az ügyetlen elintézés, ugyanis Paku Imre, aki az egyik
legfőbb rendező, két hét óta Pesten van (kiadókkal verekszik, hogy Kosztolányi Dezsőről
írott disszertációját kiadhassa), s mielőtt elutazott, megnyugtató, hogy minden a leg-
nagyobb rendben van. Erre kívül, hogy öreg Juhász Néni és Gyulánk húga, Kőnig
Péterné nem kaptak meghívót, s nem is tudnak az egész emlékestről, s szegény Gyula
legjobb barátai, osztálytársai, redakcióbeli kollégái sem tudnak róla!

Ma aztán elrohantam az Egyetemre, dr. Sík Sándorhoz, aki megnyugtató, hogy
minden a legszebb úton halad, ma írt Veres Péter is, hogy feltétlenül jön.

Nagyon kérek, egy lapon értesítetek érkezésekről, szeretnék az előadás előtt ta-
lálkozni. Reggel 9-kor gyázmisére megyek Juhász néniével, s a temetőbe, de délután
úgy intézem, hogy várjalak, legalább valami kevés öröm is betölti addig is ezt a néhány
napot 6-áig, mert bizony nagyon felzaklatott lelkiállapotban élek, mióta közeledik ez a
döbbenetes évforduló, s újra meg újra átélem ezerszer és milliószor azt a szörnyű 8 évet,
amit drága Juhász Gyula mellett éltem, örökös aggodalomban, vigasztalanul, tehetet-

lenül, minden reggel úgy ébredtem fel, hogy nem tudtam, vajjon megérte-e a mai napot? S az a legrémületesebb utolsó este, amikor ott voltam, s míg édes Anyjával suttogva beszélgettünk kint, Ő bevette az örök altatót... S azóta csak az ő emlékének élek szüntelen, higgyétek el, soha halott még élőbbben nem élt, mint Juhász Gyula az emlékemben! Úgy szeretném, ha Dutka Ákos egyszer láthatná az én kincses-kincseimet, a Juhász-múzeumot, amit 20 éven át Tőle kaptam, s azóta is hangyamódra hordok össze!

Természetesen küldök Emőd Tamásnak fényképeket, de őszintén megmondom, tudtam, hogy beteg szívű ember, s nem akartam fájdalmasan felizgatni, szegény Babitsot is nagyon elszomorította a karácsonyfa alá küldött Juhász-émlék.

A vizontlátásig sok szeretettel köszönt:

Kilényi Irma
Kárász u. 14. III. 13.

Kétoldal, autográf levél. (MTA Kézirattár, MS 4190/461.)

Dutka Ákos (1881–1972) nagyváradai költőt a Holnap Társaságban végzett közös munka kötötte össze Adyval és Juhász Gyulával, aki meghitt kapcsolatban állt a Dutka házaspárral: Ágnes nevű kislányuk (1909–1910) keresztapaságát is örömmel vállalta. Ez alkalomból írhatta *EPISZTOLA DUTKA ÁKOSNAK* című, a családi boldogságot magasztaló versét, mely 1909. október 24-én jelent meg a *Függellen Magyarországnak*. Az *Ústökös* című vicclap gúnyverset formált a költeményből. Megjelent 1909. október 31-én A *HOLNAP*. *EPISZTOLA RÚTKA MÁKOSNAK* címmel. (JGYÖM, 1. 478–479.)

„a fiúk”: *Paku Imre* (1910–1975), a későbbi irodalomtörténész, az 1962-ben megjelent *JGYE* szerkesztője, valamint *Ertsey Péter* (1921–1971), a majdani költő, a szegedi *Tiszatáj* folyóirat alapító tagja, szerkesztője és kiadója. 1938-ban egyetemistaként mindketten lelkesen segítettek Kilényi Irmának a Juhász-hagyaték összegyűjtésében.

Király-König Péterné szül. Juhász Margit (1888–1976), a költő húga. Férje (1870–1940) osztrák születésű komponista, a Szegedi Dalárda karnagya és a szegedi zenede első igazgatója.

Sík Sándor (1889–1963): piarista tanár, költő. 1930–1944 között magyar irodalmat tanított a szegedi egyetemen.

Veres Péter (1897–1970), a közéleti érdeklődésű író már 1932 óta elbeszéléseket és verseket publikált a kolozsvári *Korunkban*. Az *ALFÖLD PARASZTSÁGA* című szociográfiáját előbb a *Válaszban*, majd 1936-ban könyv alakban is közreadta. 1937-ben a Márciusi Front egyik vezetőjeként igyekezett jelen lenni minden fórumon, ahol a magyarság, azon belül a parasztság sorskérdéseiről tervezni, vitatkozni lehetett. Ezért reagálhatott az elsők között az erdélyi Juhász Gyula-est meghívójára.

„*azt a szörnyű 8 évet*”: Kilényi Irma 18 éven át volt a költő titkára, de az utolsó nyolc esztendő kiváltképp elviselhetetlennek érezte Juhász Gyula súlyosbodó betegsége, passzivitásra kárhozható akarategyöngesége miatt.

Emőd Tamás (1888–1938) nagyváradai, majd 1914-től Budapesten élő költő, újságíró, színház-igazgató, Ady híve, maga is a holnapos „hetek” egyike. Kilényi Irma Dutkának írt levele idején nagybeteg lehetett már, hiszen két hónappal később, 1938. szeptember 22-én, ötvenéves korában elhunyt.

„*Babitsot is... elszomorította*”: Babits Mihály levele Kilényi Irmához 1938. január 31-én Budapestről: „*Kedves Kilényi Irma, / resteltem, hogy csak most köszönöm meg a gyönyörű küldeményt, aminél drágább karácsonyi meglepetést számomra még csak el sem lehetett volna képzelni. Hónapok óta betegen fekszem, csüggedten, tehetetlenül, ez volt a késés oka. Ezt a levelet is az ágyban írom. Azért elnézését kérem, hogy csak így röviden írok, méltatlan rövidséggel. Ki se mondhatom, milyen örömet (noha szomorú örömet) szereztek nekem felejthetetlen barátom képei. A feleségem külön akarja megköszönni a kedvességét. Én már búcsúzom is, mély hálával a szép képekért és megható szavakért, s az eltűnt közös barátokra való emlékezéssel küldve üdvözlétem / Babits Mihály*” – Péter László megjegyzése szerint „*Kilényi Irmának szép szokása volt, hogy*

Juhász Gyula hajdani barátait időnként meglepte egy-egy ajándékkal, Juhász fényképével, róla szóló újságcikkkel s hasonlókkal. Ilyet küldhetett 1937 és 1938 karácsonyán is Babits Mihálynak; ezeket köszönte meg a költő leveleiben.” (Péter László: BABITS MIHÁLY LEVELEI KILÉNYI IRMÁHOZ. Somogyi-könyvtári Műhely, 1983. 4. sz. 257–258.)

Szabó Lőrinc – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1938. november 8.

Kedves Kilényi Irma!

Nagyon köszönöm üdvözetét és levelét, valamint a küldött dolgokat. A síri földet eljuttatom Tóth Árpád sírjára. A szülőház fényképét a vasárnapi Pesti Napló képes melléklete közölni fogja; a Naplóban megjelenik a felolvasásom is. Nagyon örülök a Juhász-képnek! – Kimondhatatlan sok a dolgom, táviratstílusban kéne gyorsírónak diktálnom, ne haragudjon, hogy rövid leszek. – Levele adott egy gondolatot. Az Esték u. n. Hármaskönyve, az ingyenes karácsonyi ajándékkönyv, az idén híres emberek szerelmesleveleiből áll. „A szív világtörténelme 2000 éven át.” „Uj” magyar halottak között már ott van Tóth Á., Kosztolányi; Ady-levél közlésére még nincs felhatalmazásunk. Mondja, kérem, nincs J. Gy.-nak bárkihez írt szerelmes levele magánál? Nem rajongás kell, hanem emberi dokumentum; akármilyen, ha szerelmileg érdekelt férfihoz vagy nőhöz íródott. Szükség esetén a név elhallgatható. Tíz-húsz soros bevezető kell, az íróról s a helyzetről, amelyben a levél íródott. Fénykép vagy egyéb illusztráció? Az egész kötet igen szép lesz. Nincs ilyen levele magának? Nincs más nőhöz írt szer. levele Gyulának a hagyatékban vagy bárhol? Ha magát feszélyezné, el lehet ködösíteni a személyt, Kosztolányiné is így kérte. A dolog égetően sürgős volna, s nem is biztos, hogy már belefér a könyvbe. De szeretném. Igen megható dokumentum-együttes lesz a HK. Ki az az Anna? Ismeri? Előteremthető egy hozzá írt Juhász-levél? Rövidíteni is lehet. Tíz-tizenöt sor már elég, de lehet esetleg 200 is. Költségeit megtérítjük, sőt honoráriumot is fizetünk. Kérem szíves választát rögtön, hogy van-e ilyesmi; s még akkor is, ha csak elindulna nyomozni. Éget az idő!

Még egyszer bocsánat a kurta beszédért, de ha ma nem írok azonnal, elmarad a válasz. Szeretném egyszer már látni is. Isten vele! Olvastam, hogy dolgozik a JGy. Kultuszon, sok sikert! Külön köszönet a Juhász-közlésekért.

Kezét csókolja tisztelő híve, Szabó Lőrinc

Gépirat, *Az Est* levélpapírján, autográf aláírással. (Kilényi-gyűjtemény, 5/14.)

„*A síri földet eljuttatom*”: a Kilényi küldte hant Juhász Gyula és Tóth Árpád, a két rokon érzésű költő síron túli barátságát szimbolizálta. A titkár azért kérte meg erre a feladatra Szabó Lőrincet, mert ő bírta rá 1929 májusában a Siesta szanatóriumban ápolt költőt, hogy sétáljanak ki a szabadba, s Juhász kérésére elzarándokolt vele a Farkasréti temetőbe, Tóth Árpád nyughelyéhez. Ebből az élményből született 1930-ban a TÓTH ÁRPÁD SÍRJÁNÁL című Juhász-költemény. (JGYÖM, 3. 86–87., 317–318.) Korábban stílusparódiát is írt debreceni rajongójáról: *KÖLTŐI VERSENY* című összeállításának Tóth Árpádra vonatkozó verse, mely először a *Délmagyarország* 1927. júliusi számában jelent meg, így hangzik: „*Ujszeged, / Csöndes est, / Az Estet megveszem, / Nyersen / Egy ősi barackot eszem / S elolvasom a versem / Szerelmesen.*” (JGYÖM, 3. 210., 369.)

„*Nagyon örülök a Juhász-képnek*”: Kilényi Irma Juhász Gyula minden barátjának küldött fényképet a költőről – cserébe emlékeket, dokumentumokat várt.

„*A szív világtörténelme 2000 éven át*”: Az EST HÁRMASKÖNYVE 1939. évi kínálata: KÉTEZER ÉV SZERELMESLEVELEI – *Az Est*, a *Pesti Napló* és a *Magyarország* előfizetőinek.

„HK”: Hármaskönyv.

„*Ki az az Anna?*”: Sárvári Anna (1887–1938) színésznő, Juhász Gyula elérhetetlen szerelme. Nagyvárad tanárként ismerte meg 1908-ban, amikor a kisebb szerepeket alakító, nagy termetű, szőke hajú művész az ottani színház tagja volt. Noha alig találkoztak, Juhász élete végéig neki címezte plátói jellegű szerelmes verseit.

„*Előteremthető egy hozzá írt Juhász-levél?*”: Magyar László közölte a MÍLYEN VOLT SZŐKESÉGE... című, 1942-ben megjelent könyvének címodalán azt a képeslapot, amelyet a költő Szokolcáról küldött Sárvári Anna budapesti, Rottenbiller utcai lakására. A Velázquez INFÁNSNŐ-jét ábrázoló kép alá ezeket a sorokat írta a költő: „*Megint Annára gondolt s ezt a briliánsokkal ékes Annát küldi a szépséges ékes Annának a költő, Szokolcán.*”

Szabó Lőrinc – Kilényi Irmának

[Budapest,] 1938. november 12.

Kedves Kilényi Irma!

Rendkívül lekötelezett gyors válaszával és a küldött dokumentumokkal. Az anyagot még a mai nap folyamán felhasználtam és ajánlva máris visszajuttatom Magához. Köszönöm azokat az információkat is, amelyek nem tartoznak a mostani keretbe. Amikor Anna öngyilkos lett, én éppen szabadságon és külföldön voltam, teljes meglepetésként ért tehát, hogy éppen Az Estben jött a tragikus esetről első oldalas riport. Úgy tudom, Anna meghalt. Ha másképp volna, kérem, írjon két szót egy lapon. A Hármaskönyvbe igyekszem még beleszorítani az anyagot, ha megjelenik, akkor tizenhat pengő honoráriumot fog küldeni a kiadóhivatal.

Minden jót kíván és barátsággal üdvözli híve: Szabó Lőrinc

Gépírásos levél, *Az Est* levélpapírján, autográf aláírással. (Kilényi-gyűjtemény, 5/14.)

„*Amikor Anna öngyilkos lett*”: a *8 Orai Újság* tudósítása szerint Juhász múzsája 1938. július 25-én megmérgezte magát. „*Az ágy mellett, a földön Juhász Gyula verseskötete feküdt. Ahogy a könyv leesett a földre, éppen az első oldalon nyílt ki: Annának örök szerelemmel, Juhász Gyula – olvasható rajta a költő dedikációja. A szerencsétlen színésznő utolsó pillanataiban is az Anna-verseket olvasta.*”

„*A Hármaskönyvbe igyekszem még beleszorítani az anyagot*”: Szabó Lőrinc ÁLOM ÉS VALÓSÁG című cikke Juhász Gyula Sárvári Anna iránt érzett plátói szerelméről *Az Est* 1939. évi HÁRMASKÖNYVÉ-ben jelent meg, a 367–370. oldalon.

Kilényi Irma – Szabó Lőrincnek

Szeged, 1938. november 15.

Kedves Szabó Lőrinc!

Bizony, szegény Sárvári Anna háromnapos szenvedés után július 31-én meghalt. (Nem felejttem el, mert Petőfi is aznap tűnt el.)

Halálhírét hallván azonnal küldtem pár szál árvácskát Juhász Gyula sírjáról Anna nővérének, hogy ezt Gyula küldi a soha el nem múló Kedvesnek, tegye a koporsójába.

Harmadnap kaptam hálatelt levelét, melyben értesít, hogy a virágot elhalt húga keblére tette, s így talán boldogabban pihen most oly sok szenvedés, nélkülözés és nyomorúság után...

Ha bármikor, bármiben szolgálatára lehetek, készséggel állok rendelkezésére.

Meleg, hálás kézszorítással,
híve:
Kilényi Irma
Kárász u. 14. III. 13.

Autográf levél. (MTA Kézirattár, MS 4582/262.)

(Folytatása következik.)

Petőcz György

VAJDA LAJOS ÚTJA A SEMMIBE

Vajda Lajos műveit megközelíteni egyáltalán nem könnyű feladat. Ez nem csak az érdeklődők bizonyos tanácstalanságából látszik, de a „beavatottak” körében jelentkező ellentmondás is erre utalt. Vajda Júlia szerint férje a spekulatív gondolkodást teljesen idegennek tartotta önmagától.¹ S művészi feladatát és megközelítését illetően Vajda maga is több levelében szembeállította egymással a racionális és az érzelmi („szubjektív”, „irracionális”) attitűdöt, egy helyütt az első, de később és minden más esetben az utóbbi jelentőségét hangsúlyozva. Művészettörténeti megítélésében mégis a koncepciók feltételezett elsőbbsége uralkodott. Jól mutatja ezt, hogy a pálya emblematikus művének sokan a FELMUTATÓ IKONOS ÖNARCKÉP-et tartják, Vajda talán egyetlen tisztán elmondó, koncepciók jelenlétét sugalló és ilyen irányból „megfejtendő” munkáját. Mándy Stefánia mindmáig mérvadó, úttörő monográfiája is ebbe az irányba mutat. Eszerint Vajda művészi nagysága jórészt éppen filozófiai elmélyültségéből fakad. „Egész szellemi magatartása már régen nem pusztán a képzőművészt”, mert művészként „minden ponton magától értetődő határsértéseket követ el”. Egyetemessé vált, „mint az ősi kultúrák alkotói, mert ők sem képzőművészeti tudattal fogtak krétát. Nem képet akartak alkotni, hanem egészet”.² Eszerint a pálya egyenes vonalban és következetesen előrehaladó keresés volt: kutatva haladás. Vajdát több korszakon keresztül, többféle formai kísérlet és megoldás útján, de egész munkásságát átívelően egyetlen cél vezette: a Centrum, az Egy, az Isten, a Törvény, az Egész megragadása. Alkotói különlegessége, ereje – és hatása – a teljességnek ebben a mindent átható igényében – az „egész-szomjban”³ – gyökerezne. S az egyrészről érzelmi, másrészt ráció vezérelte művészet feloldhatatlannak tűnő ellentmondását csak erősíti, hogy az utolsó év nagy szénrajzain Mándy továbbra is a racionalitás által meghatározott szerkeszetességet feltételezett, míg ugyanott mások a kor borzalmaitól felkorbácsolt